

VPLIV TURIZMA NA ZAPOSLOITVENO STRUKTURO SLOVENSКИH TURISTIČNIH KRAJEV

Matjaž Jeršič *

IZVLEČEK

UDK 911.3:796.5:312(497.12)

Članek vsebuje rezultate analize o družbenoekonomski strukturi delovnih mest v slovenskih turističnih krajih. Na tej osnovi so opredeljena območja, močneje usmerjena v turizem.

ABSTRACT

UDC 911.3:796.5:312(497.12)

THE INFLUENCE OF TOURISM ON THE EMPLOYMENT IN THE SLOVENIAN TOURIST PLACES

The article contains the results of analysis concerning the socio-economic structure of jobs in the Slovenian tourist places. On the basis of this analysis we have defined the regions that are more or less strongly oriented to tourism.

Komisija za turizem Mednarodne geografske zveze je priredila leta 1988 v Porečah na sosednjem Koroškem (Avstrija) posvetovanje o socialnogeografskih učinkih turističnega razvoja.

Pobudniki posvetovanja so že v programskih izhodiščih izpostavili tezo, da je bilo v dosedanjih geografskih raziskavah zapostavljeno proučevanje vplivov turističnega razvoja na družbeno-ekonomsko strukturo prebivalstva, najsibo v turističnih krajih kot tudi v širših turističnih pokrajinah oziroma regijah.

Na omenjenem posvetovanju zbrani geografi so potrdili izhodiščno tezo, hkrati pa tudi ugotovili, da je zapostavljanje ugotavljanja značilnih socialno demografskih struktur pogojeno tudi z metodološkimi posebnostmi, ki jih poraja specifičnost turizma.

Ena od glavnih značilnosti tako imenovane turistične ponudbe je velika heterogenost proizvodnih in storitvenih dejavnosti, ki so vanjo vključene.

S turizmom pogojena oziroma odvisna delovna mesta se oblikujejo v številnih dejavnostih. Uradna statistika zato ne more razčlenjevati delovnih mest po njihovi odvisnosti od turizma, z izjemo tistih ki so primarno pogojena z razvojem turizma. Te najdemo v statističnem razdelku "gostinstvo in turizem". V to skupino uvrščajo statistiki zaposlene v gostinskih organizacijah ter v turističnih agencijah in birojih.

* Dr., red. univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenija

Težišče delovnih mest, ki jih pobudi turizem, odpade resda na podjetja omenjenih dejavnosti, vendar pa so številna, od turizma stalno, deloma ali občasno odvisna delovna mesta tudi v nekaterih obratih predelovalne industrije in obrti (proizvodna športnih rekvizitov in športnih oblačil, infrastrukturnih naprav kot so žičnice idr.), trgovine na debelo in drobno, storitvene obrti, v zdravstvu, v bančništvu in zavarovalništvu, prometu, gradbeništvu, kulturi idr.(1).

Švicarska analiza je pokazala, da 1000 turističnih postelj v osnovnih turističnih bivalnih objektih (to je v hotelih, motelih, pensionih) pobudi v povprečju 460, medtem ko 1000 turističnih ležišč v dopolnilnih bivalnih zmogljivostih (to je v campih, zasebnih turističnih sobah, počitniških apartmajih) pa 45 delovnih mest v terciarnem sektorju.

Od teh delovnih mest odpadeta dve tretjini na gostinstvo, ena tretjina pa na razne druge dejavnosti.(2)

Navedene ugotovitve se nanašajo na švicarske razmere, to je na deželo z razvito turistično ponudbo in jih za to ne moremo avtomatično prenašati v naše razmere.

Ugotavljanje vplivov turizma na družbenoekonomsko strukturo prebivalstva otežujejo tudi delovna mesta za določen čas oziroma sezonsko zaposlenih, ki v rednih statističnih pregledih običajno niso upoštevana.

Podoben primer je tudi z ugotavljanjem tistega dela prebivalstva, ki mu nudi turizem samo dodatno delo, kakršno je na primer oddajanje zasebnih turističnih ležišč. Prebivalci, ki se ukvarjajo s to dejavnostjo povečini sploh ne sodijo v skupino zaposlenih saj to delo običajno opravljajo gospodinje in upokojenci.

V pričajučem članku poročamo o delnih rezultatih raziskave, ki še ni zaključena. V njej smo skušali na podlagi razpoložljivih statističnih virov ugotoviti vpliv turizma na družbenoekonomski značaj slovenskih turističnih krajev v ožjem smislu.

Prvi indikator, ki se običajno uporablja za funkcijsko opredelitev na osnovi zaposlitvene strukture, temelji na relativnih razmerjih med zaposlenimi v primarnih, sekundarnih ter terciarnih in kvartalnih dejavnostih. Z izločanjem posameznih tipov mest, sta se na osnovi teh razmerij ukvarjala pri nas zlasti V.Kokole in I.Vrišer.(3) V naši raziskavi pa smo ta kazalec uporabili za proučevanje turističnih krajev.

V prvi fazi analize smo vse slovenske turistične kraje razdelili na skupino krajev v ožjem smislu ter na skupino turističnih naselij v širšem smislu. V prvo skupino smo uvrstili tiste kraje, v katerih temelji turistična funkcija na naravnih in kulturnih turističnih dobrinah in zadovoljejo s tem osnovne turistične motive. Med turistične kraje v širšem smislu pa smo uvrstili vse tiste, pri katerih je obisk večine gostov pogojen pretežno s turističnimi motivi v širšem smislu, to je predvsem s poslovnimi in prometno-tranzitnimi nagibi.

Navedeno izločitev turističnih krajev v ožjem smislu smo izvedli s pomočjo razpoložljivih kazalcev, ki so bili predstavljeni že v predhodnih geografskih prispevkih. (4,5) Zato tega metodološkega postopka ne ponavljamo.

Omenimo naj le, da smo od skupno 402 slovenska turistična kraja, uvrstili med turistične kraje v ožjem smislu skoraj polovico.

V naslednji fazi smo po posameznih turističnih krajih ugotavljali delež delovnih mest v statistično opredeljeni dejavnosti "gostinstvo in turizem" ter v dejavnosti terciarnega in kvartarnega sektorja skupaj. Prvi kazalec se je pri tem pokazal kot neustrezen, saj so v zdraviliških turističnih krajih vsi zaposleni v zdraviliščih, ne glede na delo, ki ga opravljajo, statistično razvrščeni v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva. Zato v večini naših zdraviliških krajih delež zaposlenih v gostinstvu in turizmu dosega izredno nizke vrednosti.

Drug kazalec o deležu vseh delovnih mest v terciarnem in kvartarnem sektorju pa kaže med posameznimi turističnimi kraji v ožjem smislu močne razlike. Vzrok pa ni v morebitni specifičnosti statistične sistematike, temveč v različni usmeritvi oziroma specializaciji naših turističnih krajev. Posebno skupino oblikujejo kraji s prevladujočim deležem delovnih mest v terciarnem sektorju. To so kraji v katerih je turizem edina ali poglavitna usmeritev. Najbolj izraziti primeri takih krajev so: Portorož, Kranjska Gora, naselja neposredno okrog Bohinjskega jezera, Čateške Toplice, Dobrna, Strunjan, Podčetrtek, Dolenjske Toplice, Gozd Martuljk, Lipica. Med te bi lahko prišteli še kraje, ki po registru naselij formalno niso samostojna naselja, kot sta na primer: Krvavec in Rogla.

Drugo skupino turističnih krajev v ožjem smislu pa oblikujejo tisti, ki so razen v turizmu usmerjeni hkrati še v industrijsko dejavnost. Med take, sorazmerno večje kraje pa sodijo na primer: Bled, Rogaška Slatina, Laško, Radenci, Izola, Postojna. Za njih je značilen tudi sorazmerno visok delež zaposlenih v sekundarnem sektorju.

Posebej smo s pomočjo deleža gospodinjstev, ki oddajajo zasebne turistične sobe ugotavljali še pomen te dejavnosti v turistični usmeritvi krajev. V večini analiziranih krajev se s to dejavnostjo ukvarja le relativno majhen del gospodinjstev, saj o pomembnejšem deležu izstopajo samo naselja ob Bohinjskem jezeru, Portorož, Rateče, Kranjska Gora, Gozd Martuljk in Piran.

Ta oblika turističnih bivalnih zmogljivosti, v zadnjih letih, ni kazala razraščanja, o čemer priča podatek, da je v dvajsetletnem obdobju, to je od 1967 do 1987, v celotni Sloveniji narastlo število turističnih ležišč v zasebnih turističnih sobah le za slabih 8 %.

Tabela 1

Delež delovanih mest v terciarnem in kvartarnem sektorju v večjih turističnih krajih - v ožjem smislu - Slovenije leta 1981

Turistični kraj	% delovnih mest v III. in IV. sektorju
Portorož	77,4
Bled	46,5
Kranjska Gora	88,0
Bohinj	81,8
Ankaran	94,3
Čateške Toplice	70,4
Rogaška Slatina	40,4
Izola	40,3
Bovec	33,2
Dobrna	89,6
Laško	41,9
Piran	78,7
Strunjan	84,0
Radenci	40,4
Podčetrtek	66,3
Dolenjske Toplice	70,4
Gozd Martuljek	84,8
Šmarješke Toplice	40,5

Tabela 2

Delež gospodinjstev, ki oddajajo turistične sobe, v izbranih turističnih krajih Slovenije leta 1987

% gospodinjstev s turističnimi sobami	Turistični kraj
>40	Bohinj (naselja ob Bohinjskem jezeru)
>20-30	Portorož
>10-20	Gozd Martuljek, Piran, Kranjska Gora, Rateče
> 5-10	Bohinjska Bistrica, Bovec, Jezersko, Strunjan, Preddvor
>1,5-5	Podljubelj, Luče, Bled, Dovje, Mojstrana, Lesce, Moravci, Ankaran, Izola, Dolenjske toplice

Predhodni relativni kazalci omogočajo naslednje zaključke:

- v Sloveniji je, upoštevajoč delovna mesta, razmeroma majhno število pomembnejših turističnih krajev v ožjem smislu, ki so enostransko usmerjeni oziroma specializirani v turistično dejavnost. Nekaj pomembnejših turističnih središč je celo izrazito polifunkcionalnih, kar pomeni, da se v njih dejavnosti pogojene s turizmom prepletajo z dejavnostmi sekundarnega sektorja.

- Kraji, katerih funkcija temelji izrecno na s turizmom pobujenimi delovnim mesti so le v ožjih pokrajinskih predelih oblikovali naselitveno omrežje s prevlado turističnih funkcij. To velja le za zgornji del Jeseniške doline nad Martuljkom, pokrajino neposredno okrog Bohinjskega jezera in za obalni del med Izolo mimo Strunjana do Portoroža. Drugod pa gre za posamezne turistične kraje, ki so sredi naselitvenega omrežja, v katerem sicer prevladujejo po družbeno-ekonomski usmeritvi neturistične funkcije.

Monostrukturne turistične regije s prevladujočo usmeritvijo v turizem torej niso značilne za Slovenijo.

Večji in majhni turistični kraji so razen v omenjenih pokrajinskih delih pri nas torej vtankani v omrežje naselij z družbenoekonomsko usmeritvijo v neturistične dejavnosti.

Ob teh zaključkih se ponuja še ena primerjava s tujimi ugotovitvami. V Švici je na primer 218.000 oseb zaposlenih samo v gostinstvu in turizmu (120.000 v gostinstvu, 8.000 pri žižnicah, 6.000 v prometu in turističnih agencijah, 3.000 je aktivnih smučarskih učiteljev, 1.000 gorskih vodnikov, 80.000 pa jih dela še v drugih storitvenih dejavnostih pogojenih oziroma odvisnih od turizma).⁽⁶⁾

Te impozantne številke pa vzbujajo med švicarkimi strokovnjaki tudi skrb, saj so se marsikje oblikovale monostrukturne turistične regije s popolno prevlado delovnih mest odvisnih od turizma. Poleg pozitivnih poraja taka struktura negativne ocene zlasti zato, ker so specializirane turistične regije konjunktorno občutljive, turistična delovna mesta v njih ne nudijo dovolj izbire (zlasti za osebe z višjo kvalifikacijo), kot v sodobni predelovalni industriji.

Na drugi strani pa v polifunkcionalnih regijah, kjer se vzajemno prepletata turizem in industrija (kar se kaže marsikje pri nas), lahko močnejši razvoj, zlasti v industrijski dejavnosti, povzroči manjše zanimanje za delo v turizmu. Še posebej pa lahko pride do navzkrižij in težav pri zagotavljanju intaktne pokrajine. Med take primere lahko štejemo pri nas okolico Blejskega jezera, Ankaranski polotok, obalni del okrog Isole, postopno prodiranje urbanizacije v zgornji del Jeseniške doline.

Večji turistični kraji so v Sloveniji maloštevilni kar kaže podatek, da je bilo leta 1987 po več kot 10.000 nočitev realiziranih v 81 krajih; nanje je hkrati odpadlo kar 92 % vseh nočitev.

V teh, to je v večjih turističnih krajih, je tudi osredotočena večina delovnih mest, ki so primarno odvisna od turizma. Zanje je značilno:

- da je večina teh delovnih mest stalna. V slovenskih zdraviliščih je bilo 1987 skoraj 95 % stalnih delovnih mest, medtem, ko je v drugih turističnih krajih v ožjem smislu ta delež nekoliko nižji;

- da je v večini večjih turističnih krajih število obravnavanih delovnih mest v zadnjih 20-tih letih rastlo. (7,8,9,10,11,12)

Čeprav je v Sloveniji sorazmerno malo večjih turističnih krajev v ožjem smislu so le-ti v nekatere slovenskih regijah prevzeli vlogo zaposlitvenim možnostim in omiliti enostranske družbenoekonomske strukture prebivalstva posameznih regij. To velja zlasti za nekatere občine kot so ne primer: Radovljica, Jesenice, Murska Sobota, Radgona, Šmarje, Brežice, Izola, Novo Mesto, Sežana, Postojna. Posebno mesto pa ima občina Piran, kjer je ta usmerjenost sploh dominantna.

LITERATURA IN VIRI

1. Freyer Walter, Tourismus; Einführung in die Fremdenverkehrsökonomie. München - Wien 1990
2. Schaer Urs, Der Tourismus im Berggebiet. DISP Nr. 65, Institut für Orts-, Regional- und Landesplanung ETH Zurich 1982, str. 31-35
3. Vrišer Igor, Urbana geografija. Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. Ljubljana 1984
4. Jeršič Matjaž, Turistična geografija, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. Ljubljana 1985
5. Horvat Uroš, Geografska tipizacija turističnih krajev v Sloveniji. Geografski Vestnik 1989, Ljubljana 1990, str. 51-69
6. Müller Hans Rudolf, Tourismus in Berggemeinden. Nutzen und Schaden. Schlussbericht zum Schweizerischen MAB - Programm Nr. 19. Bern 1986
7. Jeršič Matjaž, Turistična transformacija Portoroža. Zbornik 15. zborovanja slovenskih geografov. Portorož 1990. str. 221-232
8. Gradivo zbrano na terenskih vajah študentov geografije v občini Piran v letih 1987, 1988, 1989 in 1990
9. Veronek Nika, Vpliv turizma na razvoj Rogaške Slatine in bližnje okolice. Diplomatska naloga na oddelku za geografijo FF v Ljubljani, Ljubljana 1987
10. Gradivo zbrano na terenskih vajah študentov geografije v Kranjski Gori, v letu 1984
11. Lukšič Marjana, Dolenjske toplice - družbeno geografski razvoj turističnega naselja in okolice. Diplomatska naloga na Oddelku za geografijo FF v Ljubljani, Ljubljana 1984

THE INFLUENCE OF TOURISM ON THE EMPLOYMENT STRUCTURE IN THE SLOVENIAN TOURIST PLACES

There are a lot of jobs conditioned by tourism in both economic and non-economic activities. That it is why is very difficult to establish the influence of tourism on the employment structure.

The article deals with the tourist specialization and orientation respectively in the tourist places in a limited sense.

The index concerning the share of the jobs in the tertiary and quarterly sector, in which the jobs influenced by the development of tourism are formed, shows that there are two groups of such places.

The first group consists of ministructured tourist places, oriented exclusively to tourism. The characteristic examples of such larger places are: Portorož, Kranjska Gora, Strunjan, the settlements around Lake Bohinj, the spas Čateške Toplice, Dobrna and Podčetrtek.

In the second group there are places where tourism and industry are interwoven, such as: Bled, Rogaška Slatina, Laško, Izola, Postojna, etc.

The analysis of this index has also showed that monostructured, versus tourism oriented regions, are not typical for Slovenia. We have established on the basis of the socio-economic structure of the population that there are only a few regions where tourism is a prevailing orientation (activity). Otherwise numerous tourist places are interwoven in the network of settlements where industry and agriculture are main socio-economic orientations.

In spite of that there are tourist places in the regions of some Slovenian municipalities which have become employment centres by offering permanent jobs, particularly in catering industry, commerce, traffic, services and tourist agencies. With its specific employment possibilities and extenuated somewhere one-sided orientation towards industry. Such examples are especially the municipalities of Jesenice, Radovljica, Piran, Novo Mesto, Brežice, Sežana, Postojna, Šmarje pri Jelšah, Murska Sobota, Radgona, Izola.